

Indhold

Forord	7
<i>Ved Flemming Andersen</i>	
1. Indledning	13
2. Resten af livet i psykiatrien?	21
<i>Uddrag af samtaler med Linda og hendes forældre</i>	
FØRSTE DEL	
3. På udkig efter børns og unges uanede udviklingsmuligheder	31
4. Sprogets virkelighedsskabende kraft	57
<i>Interview med Peter Lang</i>	
5. Fire grundlæggende temaer i forbindelse med udvikling af de uanede muligheder	63
6. Undersøgelsens og anamnesens narrative perspektiver	65
7. Modet til at tolerere tvivl og usikkerhed	78
8. Troen på magien og miraklerne	84
9. Kontekster handler både om personer og meningsbærende sammenhænge	89
10. Diagnosesystemets bidrag til den dominerende kultur	95
ANDEN DEL	
11. Det bio-psyko-sociale videnskabssyn	107
12. Begrebet biologisk information åbner for kritisk selvrefleksion	130
<i>Interview med Jørn Nielsen</i>	
13. Bio-psyko-sociale fremtrædelsesformer	136
14. Autismespektrum-forstyrrelser	139
15. ADHD – selve forkortelsen forstyrrer vores nysgerrighed!	152
16. Ticsrelaterede forstyrrelser – Tourettes syndrom	166
17. Specifikke psykiske udviklingsforstyrrelser	170

18. Tidlig intervention over for bio-psyko-sociale udviklingsforstyrrelser	173
--	-----

TREDJE DEL

19. Alvor – og uheldelig optimisme	179
20. Flere bio-psyko-sociale fremtrædelsesformer	195
21. Skizofrene og andre psykotiske forstyrrelser	197
22. Personlighedsforstyrrelser	215
23. Anoreksi – og appetit på livet	224
24. Depressive forstyrrelser hos børn og unge	231
25. Emotionelle forstyrrelser	237
26. Tvangsmæssige forstyrrelser	241
27. Personligt-faglige udviklingsprocesser	245

FJERDE DEL

28. Mulighederne i den frustrerede drøm om tilknytning og fællesskab	251
29. Forstyrrelser i »barnets eller den unges udforskende projekt«	268
30. Tilknytningsforstyrrelse	270
31. Adfærdsforstyrrelse	278
32. Posttraumatisk belastningsreaktion	284
33. Behandling med medicin – kemi og psykologi	295

FEMTE DEL

34. Brobygning mellem det almindelige og det specielle område	304
35. På udkig efter signifikante voksne	321
<i>Interview med Christian Graugaard</i>	
36. Afsluttende perspektiver	327
Efterord til 5. oplag	334
Litteratur	336
Stikordsregister	355

Forord

Om forskellen på koncentration og fokusering

Dette forord handler alene om denne lærebogs metodologi, om det dobbeltsyn, det nødvendigvis kræver, at man *både* koncentrerer sig om detaljer *og* fokuserer på helheden. At man *både* ser direkte og snævert på de symptomer, som det børnepsykiatriske klientel udviser, *og* samtidig har øje for, at disse symptomer udgør en invitation til en helende kontakt med det problembelastede barn.

Søren Hertz' lærebog er både bredere og mere omfattende end det perspektiv, jeg her fremhæver, men når jeg særligt pointerer dens metodologiske kvalitet, skyldes det, at jeg også opfatter bogen som en invitation til andre faggrupper om at forstå det »normale i det unormale«.

Men først en kort redegørelse for, hvorfor Søren Hertz har bedt mig om at skrive et forord til hans bog.

I slutningen af sidste århundrede var jeg i nogle år med i redaktionen af tidsskriftet *Vera*. Tidsskriftets navn var tænkt som en hyldest til de mange kvindelige pædagoger, som bærer dette smukke kvindes navn, men det var også en henvisning til vores ambition om at fremme en sand faglig selvforståelse hos pædagoger og en høj faglig etik (*Vera* betyder som bekendt »sand« eller »sandfærdig« på latin). Blandt redaktionens temanumre valgte vi i 1999 at udgive et nummer med temaet: »Det normale i det unormale«. I dette nummer ønskede redaktionen at gennemføre et opgør med den tænkning, som i 80'erne og 90'erne havde forpestet pædagogikken, nemlig den udtalte sygeliggørelse af stadigt flere børn. Vi ønskede at flytte fokus fra det patologiske (sygelige) til det salutogene (sundhedsfremmende). Samtidig ønskede vi at få pædagogerne til at bryde med deres tro på de diagnoser og den medicinske fascination, som havde været med til at handlingslamme deres indsats i de år. Jeg var i den periode rektor for Danmarks Pædagoghøjskole, og følte det som en særlig pligt at anvise pædagogerne andre veje for deres tænkning end blot det at overtage det herskende psykiatriske (naturvidenskabelige) paradigme. Så jeg

tilbød straks at finde en forfatter, som i skarpe og klare blankvers kunne skrive om »den diagnostiske kulturs snæversyn«.

Det var imidlertid ikke så let, som jeg havde forestillet mig. De kliniske psykologer og børnepsykiatere, som jeg henvendte mig til, havde af den ene eller anden årsag ikke mod til at sejle op mod tidsånden.

Midt i min fortvivlelse så jeg en dag min nabos skarpe profil og krøllede hår stikke op over hegnet i vores baghave. Pludseligt slog det mig: Her er en forfatter, som kan skrive artiklen. Ikke alene var (og er) min nabo en kompetent børne- og ungdomspsykiater, men jeg kendte til hans ubetvivlelige engagement i børns og deres familiers velfærd. Det, kombineret med hans ihærdige søgen efter en dybere indsigt i sammenhængene i børnenes problembelastede liv, gjorde, at han utvivlsomt ville kunne tilbyde pædagoger en dybere indsigt i de »skæve« børn – tænkte jeg.

Men det var nu ikke let at få Søren Hertz til at påtage sig opgaven. Det hænger sandsynligvis sammen med det naturlige overblik, Søren Hertz er i besiddelse af. Søren er en meget høj mand, som i langt de fleste sammenhænge rager et hoved op over alle andre. Hans højde må tidligt have begavet ham med et sikkert overblik. Og da han samtidig er et venligt og ydmygt menneske, som må have slået panden mod de mange lavtsiddende dørkarme i normale danske bebyggelser, har han lært sig at gå lidt duknakket og foroverbøjet. Han er således altid opmærksom på, hvor han træder. Det har givet ham en sund tilbøjelighed til at overveje en sag flere gange, før han drager sin konklusion. Så da jeg i 1999 begejstret udrullede min ide om et frontalt opgør med den diagnostiske »psykiatrikultur«, trak han på skuldrene og sagde med et skævt smil, at så entydigt negativt så han nu ikke på fænomenet diagnose. Diagnoser kan også forstås som et godhjertet forsøg på at finde ind til den logiske sammenhæng i de symptomer, man møder som læge, sagde han. Jeg ville imidlertid ikke opgive min fangst nu, og langsomt kunne jeg mærke, at Søren, trods sine indvendinger, var interesseret i at skrive artiklen mod at få garanti for, at han ikke skulle påtage sig mit ideologiske korstog.

Hvorom alting er. Der kom en smuk og velargumenteret artikel ud af Sørenskriveproces. I sin artikel fortalte han pædagogerne, at diagnoserne var opstået som en modvægt til skyldbelastningen af forældre og familier. Men han vedgik også, at en unuanceret diagnose-tænkning kan medvirke til at sætte et stærkt negativt fokus på børnene og dermed bidrage til, at børn med problemer bliver stigmatiseret og marginaliseret. Han pegede på, at der findes en tredje vej, hvor bar-

nets reaktioner og udtryk kan opfattes som en invitation til at igangsætte en forandringsproces. Men hvis man skal bidrage til dette ønske, kræver det, at de voksne møder invitationen med en levende nysgerrighed efter at trænge ind bag de umiddelbare udtryk, og ikke mindst at de er i besiddelse af en uheldbredelig optimistisk tro på, at en sund tilknytning mellem barnet og de voksne kan etableres.

Og så er vi fremme ved begrundelsen for, at Søren har bedt mig om at skrive forordet til denne lærebog. I sentimentale øjeblikke hævder han, at jeg med min opfordring har sat ham på sporet af at beskrive de *nye perspektiver og uanede muligheder*, der ligger i arbejdet med psykisk belastede børn og unge. Det er jeg stolt af, at han siger, men sandheden er den, at det faktisk var ham, som satte mig på sporet af en mindre dogmatisk tænkning. Under alle omstændigheder er jeg er glad for at få lejlighed til at udtrykke, hvad jeg ser som bogens vægtigste fortjeneste, nemlig den særlige metodologi, som Søren her dokumenterer gennem et utal af betragtninger og interessante cases.

Ordet metode kommer af det græske udtryk for den vej, som en jæger følger, når han er på sporet af sit jagtbytte. Hvis jægeren alt for koncentreret holder øje og næse i de spor, som dyret linieret afsætter og ikke ser ved siden af det åbenbare, går han tabt af mange vigtige signaler. Søren Hertz har af de store etologer og systemtænkere lært sig at se ved siden af det åbenlyse. Det er her i yderkanterne, at de nye anelser dukker op – de *uanede muligheder*, som Søren Hertz taler om. Netop Søren Hertz' særlige metode er for mig at se hovedkvaliteten i hans bog. Den er ikke, som de fleste traditionelle lærebøger i psykiatri, et skoleridt i diagnostik, men en nuanceret række eksempler på, hvordan man kan trænge ind i belastede børns verden uden at stirre sig blind på barnets problemer. En kvalificeret metodologi er nemlig forudsætningen for at få øje på de *uanede muligheder* og i praksis at kunne bidrage til at åbne de ofte fastlåste situationer, som børnene og deres familier befinder sig i.

Derfor er denne lærebog også af stor interesse for mange andre faggrupper end børne- og ungdomspsykiatere. Bogen anlægger et produktivt tværdisciplinært syn på de psykiatriske fænomener, som den beskæftiger sig med. Søren Hertz henter således inspiration fra mange andre sider end den psykiatriske diagnostik i snæver forstand. Hans læsning af bl.a. teoretikeren Gregory Bateson, tilknytningspsykologen Peter Fonagy, den norske psykiater Tom Andersen og den engelske terapeut Peter Lang åbner for *nye perspektiver* og hans egen vedvarende fastholdelse af en ukuelig optimisme gør, at de *uanede muligheder* bliver synlige på en detaljeret og overbevisende måde.

Det særlige fænomen, som Søren Hertz konsekvent arbejder på at afdække, er »det uanede«, som altid optræder, når man mindst venter det. Skal man fange »det uanede«, kræver det, efter min opfattelse, at man ikke indsnævrer sin synsvinkel og stirrer sig blind på det problematiske. Hvis man skal få øje på »det uanede«, må man holde øjne og sind åbne over for den helhed, som er mere en summen af detaljerne.

Jeg tror, at Søren på trods af sin strenge videnskabelige disciplin vil tilgive mig at sammenligne hans metodologi med den asiatiske meditationskultur. I denne tradition fremhæver man ofte forskellen på at koncentrere sig om noget og at fokusere på noget. Hvor de fleste naturvidenskabelige tænkere koncentrerer sig om at se det centrale i en problemstilling, mener østens filosoffer, at fokusering er en helt anden mental proces, hvor det centrale blot er en detalje i helheden.

I meditationskulturen siger man, at oplysning består af at veksle mellem at være opmærksom på detaljerne (at koncentrere sig) og at være opmærksom på helheden (at fokusere). Hvis man skal forstå et fænomen, er det ikke nok at stirre sig blind på fænomenets centrum. Når man gør det, danner vores umiddelbare værdier og forforståelser rammen om det, vi kan få øje på. Skal man se helheden, må man »se« rundt om centrum (for eksempel rundt om problemet). Så ser man det nye i feltet, eller som Søren Hertz fremhæver: Man skal ikke lede efter det skjulte, men bestandigt være på udkig efter det, som ikke umiddelbart falder i øjnene. Er man alene koncentreret, ser man alene centrum og opdager, at helheden går tabt. Søren Hertz pointerer flere gange nødvendigheden af at se »ved siden af det, som er problemet«. Ligesom vi ved at koncentrere os undertiden kan få på øje på »den blinde plet«, kan vi ved at fokusere opnå at se »en nyorienterende helhed«. Sådan tænker man i den zen-buddhistiske meditations-tradition: Koncentration og fokusering er to komplementære opmærksomhedsformer, som gensidigt udelukker hinanden, mens de foregår. Men når de begge benyttes i vekselvirkning, bidrager de tilsammen til at trænge ind i det uanede. Koncentrationen forsøger at stille skarpt på detaljen, men fokuseringen gør helheden klar.

Gennem hele bogen udgør nødvendigheden af den nyorienterende fokusering på helheden hovedtemaet i Søren Hertz' metodologi. Klarer han sig, siger: »Håbet, modet og optimismen er ikke luftige fænomener, men grundlagt på den *anderledes* detaljenøjagtighed, som opnås, når barnet eller den unge opleves i sammenhæng med de personer, som især er betydningsfulde«.

Når Søren Hertz' bog er så vigtig i netop disse år, er det ikke mindst, fordi den anviser en anden vej til erkendelse og forskning end det snæversyn, som begrænser et fagligt udsyn. Vi løber en risiko for at glemme, at de videnskabelige discipliner, som bl.a. lægegeringen, ikke kan bygges op om en koncentration om detaljer. Mange er ved at glemme, at lægegeringen også er lægekunst, og at frigørelse og kunst kræver nysgerrighed, optimisme, intuition og evnen til at holde helheden i fokus.

Tillykke med din læsning af denne vigtige bog.

Flemming Andersen